

СРБОЉУБ УБИПАРИПОВИЋ

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ПРАВОСЛАВНИ БОГОСЛОВСКИ ФАКУЛТЕТ
subiparipovic@bfspc.bg.ac.rsDOI: <https://doi.org/10.18485/bogoslovlje.2023.82.2.4>УДК: 27-558.4
271.222(497.11)-558.4"11/16ПРИМЉЕНО: 18.7.2023.
ОДОБРЕНО: 22.8.2023.

О СВЕТОМ МИРУ И ЊЕГОВОМ МОГУЋЕМ ОСВЕЋЕЊУ У СРПСКОЈ ПРАВОСЛАВНОЈ ЦРКВИ ДО XVIII СТОЛЕЋА: БОГОСЛОВСКО-ИСТОРИЈСКИ АСПЕКТИ¹

Сажетак: Аутор је у овом раду проучавао тематику места устројства и употребе светог мира како у древној Цркви, тако и његовог могућег освећења у Српској Православној Цркви све до XVIII столећа. Отуда је најпре консултовао поједине литургијске и светоотачке изворе у вези са местом и временом увођења светог мира у светотајински живот Цркве Христове, али и богословским смислом такве праксе. Као место увођења светог мира у литургијски живот Цркве препознат је град Антиохија, крајем I или најкасније почетком II века. Потом је преиспитивана могућност освећења мира у Српској Православној Цркви, у доба Светог Саве, на основу Теодосијевог *Житија Светиој Саве* и Посланице папе Инокентија IV тускуланском епископу од 6. марта 1254. године. Оправданост претпоставке о освећењу мира у нашој помесној Цркви напослетку је потврђена сведочанством из прве четвртине XVI столећа, тј. последњим од двадесет одговора упућених од стране патријарха цариградског Генадија II Схоларија (1454–1464) српском деспоту Ђурђу Бранковићу (1427–1456), а који се тиче припремања вештастава за освећење светог мира. ► *Кључне речи:* мир, освећење, Православна Црква, миропомазање, Свети Сава, Ђурађ Бранковић.

УВОД

Проучавање порекла и литургиолошко-канолошких перспектива освећења и употребе светог мира у Православној Цркви изнедрило је у нашој богословској и академској средини неколико изузетно важних и драгоцених

¹ Рад је настао у оквиру пројекта *Српска теологија у двадесетом веку* (бр. 179078), који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

тематских радова током последње две деценије.² Будући да је тим поводом објављено мноштво историјских, обредословних и литургијско-богословских гледишта везаних за улогу и смисао светога мира у животу Цркве као Тела Христовог, могуће је констатовати да су, благодарећи таквом прегалаштву, изложени одговори на највећи број могућих релевантних питања. Но ипак, сматрамо неопходним посветити пажњу најпре појединим литургиолошким и светоотачким сведочанствима која на својеврстан начин откривају могуће место увођења мира у светотајински живот хришћанске заједнице и истичу његов вишеструки значај, те напослетку и проблематици могућег освећења светога мира у Српској Православној Цркви до XVIII столећа.

1. О ПОЈЕДИНИМ ЧИЊЕНИЦАМА У ВЕЗИ СА ПОРЕКЛОМ, ОСВЕЋЕЊЕМ И УЛОГОМ СВЕТОГ МИРА У ПРАВОСЛАВНОЈ ЦРКВИ

Непобитно је становиште да је најстарији записани чин припремања мира³ и његовог освећења у византијском литургијском типу садржан у Молитвослову (Требнику), тј. *Барберинском кодексу* 336 из осме деценије VIII столећа.⁴ С обзиром на то да је наведени поредак већ превођен и објављиван на српском језику,⁵ заједно са описом претходне припреме нарда односно вештастава мира за освећење,⁶ ми бисмо се на овоме месту усредсредили на поједине делове текста двеју најстаријих молитава освећења мира из *Барберинској кодекса* 336, а које чине основу већине познатих последовања освећења мира у Православној Цркви до данас.

Први део молитве освећења мира коју архијереј, преклонивши своја колена, чита на Литургији Светог Василија Великог на Велики четвртак на српском језику гласи:

„Госпде милости и Оче светлости, Ти дарујеш сваки добри дар и сваки савршени поклон; подари нама недостојнима благодат за службу ове велике и

² Ненад Милошевић, „Свето Миро: литургичко-канонско разматрање“, *Теолошки погледи* LV/1 (2022): 9–21; Владимир Вукашиновић, Никола Лукић, „Освећење светога мира у васпостављеној Српској патријаршији 1922–2004“, *Бојословље* LXXXIII/1 (2023): 5–16; Мирко Василић, „Последовање освећења светога мира у Православној цркви“, *Бојословље* LXXVI/2 (2017): 148–162. Списак старије библиографије на српском језику посвећене дотичној тематици видети у радовима Вукашиновића, Лукића и Василића.

³ О подродној историјско-обредословној анализи литургијских и светоотачких извора који говоре о пореклу, освећењу и улози мира у животу Цркве видети: Милошевић, „Свето Миро: литургичко-канонско разматрање“, 10–15.

⁴ Милошевић, „Свето Миро: литургичко-канонско разматрање“, 16.

⁵ Милошевић, „Свето Миро: литургичко-канонско разматрање“, 16; Василић, „Последовање освећења светога мира у Православној цркви“, 153–154.

⁶ Милошевић, „Свето Миро: литургичко-канонско разматрање“, 16.

животворне Тајне, као што си даровао Мојсеју, верном Твоме служитељу, и слуги Твоме Самуилу, и светим Твојим апостолима, и ниспошљи Свесветога Духа Твога на ово миро, и учини га помазањем царским, помазањем духовним, ризницом живота, освећењем душа и тела, јелејем радости, праобразованом још у Закону, а пројављеном у Новом Завету; којим се помазиваху јереји и архијереји, пророци и цареви, и сви који су бањом препорођења обновљени преко самих Твојих светих апостола, и после њих преко епископа и презвитера до данас...“⁷

Будући да се у овој молитви освећења мира оно назива великом и животворном тајном, јасно је истакнуто да је ова тајна праобразована у Старом Закону (Завету) на примеру Господње заповести изречене Мојсеју која гласи: „Узми мириса најбољих: смирене најчистије пет стотина сикала и цимета мирисавога пола толико, двјеста педесет, и иђирота такође двјеста педесет, И касије пет стотина мјером светом, и уља маслинова један ин. И од тога начини уље за свето помазање, уље најбоље вјештином апотекарском; то да буде уље светога помазања“ (Изл 30, 23–25).

Господ је потом наложио Мојсеју да помаже Шатор од састанка и ковчег од сведочанства, сто и све справе његове, свећњак и справе његове, и олтар кадиони; затим олтар на којем се приноси жртва паљеница, и све справе његове, те умиваоницу и њено подножје (уп. Изл 30, 24–28). Следствено, Господ заповеда Мојсеју да помаже и Арона и синове његове, и да их освети да буду Господу свештеници (уп. Изл 30, 30), поводом чега вели: „А синовима Израилевијем кажи и реци: ово нека ми буде уље светога помазања од кољена до кољена вашег“ (Изл 30, 31). Отуда, цитиране речи недвосмислено говоре да је припремање уља светог помазивања у старом Израилу била Богом установљена и брижљиво чувана пракса све до времена Христовог оваплоћења, те напослетку и до разорења Јерусалимског храма. Исто тако, Господ заповеда и старозаветном судији и пророку Самуилу да помаже уљем најпре цара Саула (1Сам 9, 16–17; 10, 1) и потом уљем из рога цара Давида (1Сам 16, 1. 12–13).

Надаље, у назначеној молитви освећења мира истакнуто је да су хризмом или миром помазивани и сви који су бањом препорођења обновљени преко самих апостола и после њих преко епископа и презвитера до данас, што такође указује на непрекинути континуитет улоге и заступљености светога мира, као и његов неоспорни значај у оквиру хришћанске иницијације. Иако је првобитна светотајинска пракса у апостолској епохи подразумевала да, после погружавања, на новокрштеног бивају полагање руке од стране апостола

⁷ *Чин мироварења у Српској Православној Цркви* (Београд: Свети Архијерејски Синод Српске Православне Цркве, Лета Господњег 2022), 44. Уп. *Евхолоиј Барберини* *ip.* 336, 141, 4–5; Издание текста, предисловие и примечания С. Паренти, Е. Велковской, Научная редакция перевода на русский язык Е. Велковской, М. Живовой, Перевод с итальянского С. Голованова (Омск: Голованов, 2011), 355–356.

и њихових ученика,⁸ најстарија сведочанства о пракси помазивања новокрштаваних миром сежу у II век.⁹ Међутим, остаје непознатим где је првобитно започета пракса помазивања миром.

Одговор на предочену недоумицу, према нашем скромном мишљењу, гласи: у Антиохији. Наиме, једно од најстаријих писаних сведочанстава које би могло бити доведено у везу са овом претпоставком среће се у *Првој књизи Авџолику* Светога Теофила Антиохијског, где он истиче да се називамо хришћанима „јер се помазујемо уљем Божијим“.¹⁰ Осим тога, умесно је овом приликом подсетити се и следећих речи из Дела апостолских: „Варнава пак изиђе у Тарс да потражи Савла, и када га нађе, доведе га у Антиохију. И они се целу годину састајаше са Црквом, и учише многи народ; и најпре у Антиохији ученици бише названи Хришћани“ (Дап 11, 25–26).

У складу са наведеним чињеницама, могуће је претпоставити да се пракса помазивања миром, уз неизоставно полагање руку, јавља врло вероватно у Антиохији у првој половини II или чак можда и крајем I века, јер је после разорења Јерусалимског храма и самога града управо Антиохија у поменуто доба постала најзначајније средиште апостолске мисије и живота древне Цркве.

У прилог проблематици утврђивања изворног места и времена припремања и освећења мира треба поменути и сведочанство из дела *Такџикон* с краја XI столећа. Његов аутор је монах Никон са Антиохијске Црне Горе, који се родио у Цариграду 1025. године и упокојио током прве деценије XII столећа. Никонова дела *Пандекџии* и поменути *Такџикон* превођена су и на српско-словенски језик. У свом *Такџикону* Никон се на неколико места позива на историјску књигу, такође под називом *Такџикон*, истичући између осталог:

„Καὶ τὸ θεῖον μύρον ἐξ ἀρχῆς ἄλλη οὐκ ἠγιάζετο. Γράφει δὲ εἰς ὄπερ προεῖπα ἄνωθεν βιβλίον ἱστορικόν, εἰς πρακτικὰ τῆς ἐν Χαλκιδόνι ἀγίας συνόδου, ὅτι „Ἐτυπώθη δὲ τὸ μύρον πανταχοῦ ἀγιάζεσθαι“ πρῶτον γὰρ ὑπὸ τοῦ Ἀντιοχείας μόνου ἠγιάζετο. Μαθὼν δὲ ὅτι δώρων ἕνεκα δίδοται, ἐτυπώθη παντοῦ ὑπὸ τῶν ἐπισκόπων ἀγιάζεσθαι... (Λόγος ΛΑ', 19)

и бож(ь)ствное же миро нз начала ннде не освѣщашесѧ. пишеть(ь) же въ енже прѣдрекохъ выше кннзѣ повѣстнѣн, въ дѣяных(ь) нже въ Халкндонѣ събора. иако уставиено же бысть миро въсждоу освѣщатисѧ. Пръвѣе бо оубо ѿ Антиохинскаго единного освѣщашесѧ. Оувѣдѣвшѧ же иако мѣзды ради дается, оуставиено бысть въсждоу ѿ епископѣ освѣщатисѧ... (Слово лѧ, 19)¹¹

⁸ Милошевић, „Свето Миро: литургичко-канонско разматрање“, 13–14.

⁹ Милошевић, „Свето Миро: литургичко-канонско разматрање“, 14.

¹⁰ Θεοφίλου Αντιοχείας, *Πρὸς Αὐτόλυκον*, Α', PG 6, 1041C.

¹¹ *Das Taktikon des Nikon vom Schwarzen Berge: Griechischer Text und kirchenslavische Übersetzung des 14. Jahrhunderts*, I. Teilbände, ediert von Christian Hannick in Zusammenarbeit mit Peter Plank, Carolina Lutzka und Tatjana I. Afanas'eva unter Heranziehung der Vorarbeiten von Irénée Doens

Дакле, благодарећи цитираној историјској књизи *Тактикон*, монах Никон је у своме истоименом делу сачувао податак о предању да је миро испрва било освећивано једино од апостолског прејемника и епископа града Антиохије, да би, почевши од Четвртог васељенског сабора, одржаног 451. године у Халкидону, било установљено да се свуда од стране епископа освећује миро.

Упоредо са претходно изложеним сведочанствима, не треба занемарити ни један старији спис, прецизније речено *Канонску њосланицу Јерменима* Светог Макарија Јерусалимског (314–335/6), која је настала као плод одржавања Сабора у Јерусалиму 335. године, а чији оригинални текст није сачуван већ само њен превод на јерменском језику. Повод обраћања архијерејског сабора на челу са Макаријем Јерусалимским католикосу Јерменске Цркве Григорију Вртанесу (333–341) јесте низ постављених питања из светотајинске теорије и праксе у оквиру његовог писма, предатог од стране презвитера из Јерменије. Пошто су јерменски свештеници боравили извесно време у Јерусалиму, имали су прилику да се увере у крштењску праксу и друге особености литургијског живота локалне Цркве. Отуда се у прологу Посланице упућене Јерменима између осталог истиче:

„Upon seeing the very careful ordering of the life-giving baptism in the Holy City, they were amazed with astonishment that the regions of the East are wanting in carefulness in many such matters. For in various places they have no regular fonts, but baptize in any usable vessel. And in some cases the deacons perform baptism. And bishops and priests independently hallow the oil of anointing. And since they do not have sufficient oil of sealing, which is from the Apostles and is kept here [подвлачење наше, С.У.], they do not anoint the infant's entire organs of sense. And in various places the priests at the time of baptism do not say that which was laid down by the Council.“¹²

У складу са наведеним, треба истаћи да *Канонска њосланица Јерменима* открива више битних чињеница, пре свега напомену да епископи и свештеници у Јерменији, будући да немају довољно уља за печачење (миропомазивање), а које води порекло од апостола и чува се у Јерусалиму, не помазују све органе чула крштаване деце. Штавише, вероватно ће после христијанизације римског града Елије Капитолине (Colonia Aelia Capitolina), саграђеног 135. године на рушевинама разореног Јерусалима, а који ће 324. године поново бити преименован у Јерусалим од Светог цара Константина, пракса освећења мира бити обновљена и додатно оснажена. Неоспорни значај најважнијих светих места Цркве Божије у граду Светога пророка и цара Давида, али и непрекинути апостолски карактер и прејемство у погледу чина припремања и освећења

(Freiburg i. Br.: Weiher, 2014), 824–825.

¹² Macarius of Jerusalem, *Letter to the Armenians*, A.D. 335, Introduction, Text, Translation and Commentary Abraham Terian (Crestwood, New York: St Vladimir's Seminary Press, St Nersess Armenian Seminary, 2008), 78–79.

мира, управо ће имати за последицу оправдано истицање у поменутој посланици апостолског порекла мира, које се освећивало и чувало у Јерусалиму.

Истовремено, не треба превидети да претходно назначени апостолски карактер освећења и употребе мира не може бити исправно поиман изван христолошког и пневматолошког контекста хришћанске иницијације, уподобљавања Богочовеку Христу и предукуса надолazeћег Царства Божијег, о чему уосталом говори друга, главопреклоне молитва чина освећења мира из најстаријег Евхологија византијског литургијског типа:

„Теби, Богу свих и Цару, благодарећи приклонисмо врат срца, јер си нас недо-стојне учинио да будемо достојни служитељи ових божанствених Твојих тајни, и обзнајујући милост Твоју, коју си на нас преизобилно излио, усрдно Ти се молимо да нам дарујеш од Тебе освећење као миро на главу; јер је миро изливено Име Јединородноме Твоме Сину Христу Богу нашем, Којим сав видљиви и невидљиви свет мирише миомиром духовним.“¹³

Завршни молитвени израз: „изливано миро Име Јединородноме Твоме Сину Христу Богу нашем, Којим сав видљиви и невидљиви свет мирише миомиром духовним“, отвара ширу перспективу на пољу веродостојног богословског објашњења смисла и функције светога мира у Цркви. Вероватно да је тим поводом најупечатљивије тумачење које износи Свети Никола Кавасила у Трећој беседи књиге *О живоју у Христју*. Кавасила наглашава да је „Сам Владика назван Помазаником (= Христом) не због тога што Му је на главу изливено миро, већ због Духа Светога – прихвативши човечанско тело, Христос је постао ризница сваке духовне енергије; и није назван само Помазаником, већ и Помазањем ... односно уље је био у почетку, а помазање касније“.¹⁴

Сходно поменутиим Кавасилиним речима, питање које се природно намеће гласи: због чега је неопходно свето миро у Православној Цркви и зашто се новокрштавани миропوماзују? Свети Никола разрешава ове неодумице одговарајући:

„Као кад би посуда за миро могла каквим чином да се претвори у само миро, те онда то исто миро не би могло да се не разлива напоље, нити да остане сабрано у себе, тако исто бива и са нашом природом, која је обожена у спасоносном Телу Христовом – и нема ничега што људски род може одвојити од Бога. Због тога нас ништа, изузев греха, не спречава да учествујемо у Његовим благодатима. А пошто је преградни зид међу нама двострук, односно један зид је чинила наша природа, а други изопаченост нашега ума грехом, Спаситељ је један зид разрушио Својим Оваплоћењем, а други Својим Распењем; јер Распење

¹³ Чин мироварења у Српској Православној Цркви, 45–46. Уп. Евхологиј Барберини *ip.* 336, 142, 3–4; 357.

¹⁴ Свети Никола Кавасила, *О живоју у Христју*, Трећа беседа, 3; са грчког изворника превео С. Јакшић (Нови Сад: Беседа, 2009²), 105. Уп. Νικόλαου Καβασίλα, *Περὶ τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς, Λόγος Τρίτος*, 3; in *Φιλοκαλία τῶν Νηπτικῶν καὶ Ἀσκητικῶν*, ΕΠΕ 22, 392–393.

Христово је уништило сваки грех. Због тога након крштења, које има силу онога Распећа и оне смрти, приступамо помазању светим миром, односно приступамо заједници Светога Духа¹⁵.

Поврх свега, ступање у светотајинску заједницу и стицање благодати Духа Светога подразумева за новокрштене и задобијање харизми без којих је црквени живот незамислив. С тим у вези, Кавасила допуњује своје речи у помешном делу наглашавајући:

„Оно што свето миро свагда дарује хришћанима и за шта је свако време одговарајуће, то је благодатни дар побожности, и молитве, и љубави, и трезвености, као и осталих добара које оно дарује у право време – иако то многим хришћанима не остаје у уму, па заборављају колика је сила ове свете Тајне, те сагласно речима из Дела апостолских, *нису ни чули да има Дух Свети* (Дап 19, 2). Заборављају благодатне дарове јер су овој светој тајни приступали у дечијем узрасту – кад нису имали осећај за дарове које су стекли – а кад су одрасли, окренули су се стварима којима није требало, те су тако ослепиле њихове духовне очи. Истина је, свакако, да Дух предаје Себе новопросветљенима, *делећи свакоме њонаосод како хоће* (1Кор 12, 11), и да Владика није престао да нам чини добра дела, пошто је обећао да ће заувек остати уз нас¹⁶“.

Узимајући у обзир Кавасилине речи, али и претходна сведочанства, треба констатовати да је улога светог мира у светотајинском изграђивању Цркве Христове као „обиталишта Божијег у Духу“ (Еф 2, 22) не само особито важна већ и неизоставна. Отуда је уистину тешко разумљиво да једна помесна православна Црква попут Архиепископије српских и поморских земаља, односно Пећке патријаршије или Српске Православне Цркве није била у могућности да самостално припрема и освећује свето миро, већ од времена Светог Саве.

2. О МОГУЋЕМ ОСВЕЋЕЊУ МИРА У СРПСКОЈ ПРАВОСЛАВНОЈ ЦРКВИ ДО XVIII СТОЛЕЂА

Када је посреди тематика могућег освећења мира у доба Светог Саве после стицања аутокефалије наше помесне Цркве, још увек нису спроведена нити објављена темељна и подробна истраживања. Узрок томе је, свакако, изостанак релевантних литургијских извора из наведене епохе. Међутим, постоје одређене индиректне назнаке на основу којих је легитимно извести претпоставку да је освећење мира у нашој Цркви заиста било могуће још у доба Савиног управљања и старања над Архиепископијом српских и поморских земаља.

¹⁵ Свети Никола Кавасила, *О живојју у Христју*, Трећа беседа, 4-5; 106-107. Уп. Νικολάου Καβασιλά, *Περὶ τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς, Λόγος Τρίτος*, 4-5; 394-395.

¹⁶ Свети Никола Кавасила, *О живојју у Христју*, Трећа беседа, 7; 109. Уп. Νικολάου Καβασιλά, *Περὶ τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς, Λόγος Τρίτος*, 7; 396-399.

У низу таквих аргумената препознајемо најпре један детаљ из Теодосијевог *Житија Светиога Саве* који би могао говорити у прилог изнетом тврђењу. У поменутом (х)агиографском извору садржан је врло драгоцен опис Савиног боравка у Египту током његовог другог путовања на Исток. Том приликом је забележен организовани Савин пријем код египатског султана, ејубидског владара Ел Малика ел Камила (1218–1238), братучеда прослављеног војсковође Саладина. Теодосије овим поводом вели:

„Јави египатском султану о своме путу у Свету Синајску Гору. А султан, спремивши људе који ће га пратити до Синајске Горе, снадбе га довољно свима потребним стварима за пут, јер га веома заволе. Јер беше и разумео да је син оца самодршца и да је западни архиепископ, и даде му у почаст балсамовог уља и велики трупцац изабранога ксилалоба, и благовоне аромате индијске, сахара и финика да узме колико треба“.¹⁷

У групи ових султанових дарова,¹⁸ прва три изазивају нарочиту пажњу. Реч је, дакле, о балсамовом уљу,¹⁹ великом трупцу изабраног ксилалоба, тј. алојевог дрвету²⁰ и благовоним индијским ароматима,²¹ од којих је Сави вероватно дата знатна мера. У складу са тим, може се претпоставити да је многоструко важна личност, попут нашег Светог Саве, врло вероватно тражила наведена вештаства или дарове као неопходне састојке за припремање и освећење мира у Цркви, чији је поглавар био све до избора Светог Арсенија за наследника. Балсам, односно балсамово уље недвосмислено припада групи дванаест неопходних вештастава која се помињу у *Барберинском кодексу* 336 под насловом Σκευή τοῦ νόρου (уготовљавање или припрема нарда).²² Могуће је да је број неопходних састојака за припремање и освећење мира у распону од VIII до XIII столећа био увећан или је пак захтевао одговарајућа алтернативна вештаства, па је Савино тражење неопходне мере алојевог дрвета и благовоних индијских аромата било потпуно оправдано.²³ Одређену количину од до-

¹⁷ Теодосије, „Житије Светога Саве“, in *Житија* (Београд: Просвета – Српска књижевна задруга, 1988), 242.

¹⁸ О темељној и подробној анализи наведених дарова видети: Александар З. Савић, „Дарови са Нила: нови поглед на сусрет Светог Саве са египатским султаном“, *Зборник Мајице српске за историју* 90 (2014): 7–35.

¹⁹ Савић, „Дарови са Нила: нови поглед на сусрет Светог Саве са египатским султаном“, 12–16.

²⁰ Савић, „Дарови са Нила: нови поглед на сусрет Светог Саве са египатским султаном“, 16–21.

²¹ Савић, „Дарови са Нила: нови поглед на сусрет Светог Саве са египатским султаном“, 21–24.

²² *Евхологий Барберини гр.* 336, 140, 4; 355. Уп. Милошевић, „Свето Миро: литургијско-канонско разматрање“, 16.

²³ У прилог наведеном тврђењу треба истаћи и карактеристичне примере проналажења и припреме одговарајућих вештастава за освећење мира код православних Руса у другој половини XV века. О томе видети опширније: Александр Григорьевич Бобров, „Что искал в Индии Афанасий Никитин?“, *Rossica antiqua* 2 (15) (2017): 124–143; Александр Григорьевич Бобров, „Чин мирования в автографе Ефросина Белозерского“, *Труды Отдела древнерусской литературы* 58 (2007): 833–856.

бијених дарова у сврху освећења мира наш Свети архиепископ могао је дати и другим православним првојерарсима, попут бугарског патријарха у Великом Трнову, где је Свети Сава напоследку и пристигао по завршетку путовања, а што ће бити и место његовог упокојења у Господу.

Наредни, индиректни доказ да су Свети Сава, али и његов наследник Свети Арсеније, као архиепископи могли самостално освећивати миро за нашу помесну Цркву, заједно са осталим епископима, треба препознати у Посланици папе Инокентија IV (1243–1254) упућеној тускуланском епископу од 6. марта 1254. године. Повод њеног настанка јесу литургијска и канонска питања у погледу сједињења источних и западних хришћана на Кипру, при чему се истиче следеће:

„*Singuli quoque episcopi in suis ecclesiis in die Coenae Domini possunt, secundum formam Ecclesiae* [наше подвлачење, С. У.], *crisma conficere ex balsamo quidem et oleo olivarum, nam Spiritus Sancti donum in crismatis unctione confertur; et columba utique, quae ipsum designat Spiritum, olivae ramum ad arcam legiturretullisse. Sed si suum antiquum ritum in hoc Graeci potius servare voluerint, videlicet, quod patriarcha una cum archiepiscopis et episcopis eius suffraganeis et archiepiscopi cum suffraganeis suis simul crisma conficiant, in tali eorum consuetudine tolerantur* [наше подвлачење, С. У.]“.²⁴

Очигледно је да изложене речи папе Инокентија IV јасно потврђују чување праксе, засигурно у Западној Цркви, да сваки епископ понаособ може освећивати на Велики четвртак миро, које се припрема од балсамовог и маслиновог уља, али и истовремено допуштају постојећу праксу православних Грка, или како је поједини истраживачи називају четвртом фазом у развоју чина мироварења,²⁵ тј. да патријарх са архиепископима и епископима, као и архиепископ са епископима, освећују свето миро. Упоредо са тим, не треба сметнути са ума да је пракса освећења мира од стране Првог међу епископима на Истоку, изузев у Цариграду, недвосмислено спровођена у дело не само у Јерусалимској²⁶ већ и у Александријској патријаршији током XII stoleћа. Штавише, обелодањен

²⁴ Innocentius IV, *Epistola Sub catholica professione (6 Martii 1254), ad episcopum Tusulanum*, Ap. Sedis Legatum apud Graecos Conc. (Oecum. XIII) Lugdunense I 28 Jun. – 17 Jul. 1245. (Acta Innocentii PP. IV (1243-1254), Typis Polyglottis Vaticanis, Volumen IV, Tomus I, 1950, 171-179); <https://www.vatican.va/content/innocentius-iv/la/documents/epistola-sub-catholicae-professione-6-martii-1254.html#top>, приступљено 20. маја 2023.

²⁵ Милошевић, „Свето Миро: литургијско-канонско разматрање“, 17.

²⁶ “Τύπικον τῆς ἐν Ἱεροσολυμοῖς Ἐκκλησίας. Διάταξις τῶν ἱερῶν ἀκολουθιῶν τῆς μεγάλης τῶν παθῶν ἑβδομάδος τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, κατὰ τὸ ἀρχαῖον τῆς ἐν Ἱεροσολυμοῖς ἐκκλησίας ἔθος ἦτοι τὸ ἐν τῷ ναφ τῆς Ἀναστάσεως. Ἐκδίδεται δὲ κατὰ κώδικα τοῦ 1122-ου ἔτους (*Cod. XLIIIS. Crucis*)”, in *Ἀνάλεκτα Ἱεροσολυμιτικῆς Σταχυολογίας ἢ συλλογῆ ἀνεκδοτῶν καὶ σπανίων ἑλληνικῶν συγγραμμάτων περὶ τῶν κατὰ τὴν Ἐφῶν ὀρθοδόξων ἐκκλησιῶν καὶ μάλιστα τῆς τῶν Παλαιστινῶν, Συλλεγέντα μὲν καὶ ἐκδομένα ὑπὸ Α. Παπαδοπούλου – Κεραμέως, Ἐκτυπούμενα δὲ ἀναλώμασι τοῦ Αὐτοκρατορικοῦ Ὁρθοδόξου Παλαιστινοῦ συλλόγου, Τόμος δεῦτερος (Ἐν Πετροπόλει: Ἐκ τοῦ τυπογραφείου Β. Κιρσπάουμ, 1894), 99–105.*

је, проучен и критички објављен текст два различита поретка освећења мира у Александријској и Цариградској патријаршији исписан на грчком литургијском ротулусу NF/E 55 + *Fragment E sine numero* диблиотеке манастира Свете великомученице Катарине на Синају, а који је настао 1156. године.²⁷

Још једно сведочанство у прилог претпоставци да је миро освећивано у нашој помесној Цркви средином XV века сачувано је у *Ογιωворιμα ιαιιριјарха царијаргској Генадија II Схоларија (1454–1464) γεσϋοιϋу Ђурђу Бранковићу (1427–1456)*. Генадијеви одговори су, према појединим претпоставкама, могли бити упућени деспоту Ђурђу вероватно у распону од 1. јануара до 17. марта 1456. године.²⁸

Од укупно двадесет одговора, последњи је формулисан тако да се најпре наводи питање које гласи:

„[20] Ἐρώτησις. Τί σημαίνει “νάρδου πιστικῆς πολυτίμου;

Ἀπόκρισις. Τὸ παλαιὸν ἔδωκε Μωϋσῆς ἐκ τεσσάρων εἰδῶν γενέσθαι τὸ μύρον τὸ λεγόμενον πολύτιμον, ὃ ἤλειφε τοὺς ἱερεῖς ἀπὸ κεφαλῆς ἕως ποδῶν, περὶ οὗ λέγει ὁ προφήτης Δαυὶδ· “ὡς μύρον ἐπὶ κεφαλῆς τὸ καταβαῖνον ἐπὶ πῶγωνα” καὶ τὰ ἐξῆς· καὶ ἐπὶ τοῦτοις ἔστησεν ἐπιστήμονας ὁ Μωϋσῆς τοὺτους μόνους ἐργάζεσθαι αὐτό, καὶ τοῦτο ἐρμηνεύει τὸ πιστικῆς πολυτίμου, τὸ ἐξ ἐπιστήμης δηλονότι γενόμενον.

Τὰ δὲ εἶδη εἰσὶν ταῦτα· ἄνθος σμύρνης, κιννάμωμον εὐώδες, ἶρις, κάλαμος εὐώδης καὶ ἔλαιον.²⁹

Шта значи нарда правог скупоценог?

Одговор: У старини Мојсеј уреди справљање мира од четири вештаства које је названо скупоценим, а које ди изливано на јереје (свештенике) од главе до ногу, о чему говори пророк Давид: „Као миро на главу, које силази на драду“ (Пс 132, 2), и тако даље. Стога Мојсеј у ове сврхе постави епистимоне (зналце или учењаке), то јест само њих да спремају миро, те управо ово објашњава [онај израз] правог скупоценог, јер заправо од одговарајућег знања настаје.

А вештаства су пак ова: цвет од смирне, мирисни цимет, ирис, мирисна трска (иђирот) и [маслиново] уље.³⁰

²⁷ Alexandra Nikiforova, “The Consecration of Holy Myron in the Near East: A Reconstruction Attempt of the Greek-Melkite Rite (with the Edition of Sinai Greek NF/E 55 + Fragment E sine numero, A.D. 1156)”, *Orientalia Christiana Analecta* 1 (2019): 167–216; Βικτωρία Παντερή, “Ο καθγιασμός του Αγίου Μύρου στα πρεσβυγενή Πατριαρχεία της Ανατολής” (PhD diss., Διδακτορική Διατριβή που υποβλήθηκε στον Τομέα «Χριστιανικής Λατρείας» του Τμήματος Κοινωνικής Θεολογίας της Θεολογικής Σχολής του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών – ΕΚΠΑ, 2016), 459 стр.

²⁸ Machi Paizi-Apostolopoulou, “Appealing to the Authority of a Learned Patriarch: New Evidence on Gennadios Scholarios’ Responses to the Questions of George Branković”, *The Historical Review / La Revue Historique* 9 (2012): 97.

²⁹ Paizi-Apostolopoulou, “Appealing to the Authority of a Learned Patriarch: New Evidence on Gennadios Scholarios’ Responses to the Questions of George Branković”, 115.

³⁰ Уп. Драгутин Анастасијевић, „Питање најпобожнијег деспота српског, Господина Ђурђа, Његовој Светости Васељенском Патријарху, Господину Генадију Схоларију. – Одговори Патри-

Иако овај одговор на први поглед не говори ништа експлицитно о освећењу мира у Српској Православној Цркви, када се, међутим, консултује капитално издање грчког Евхологија Жакоба Гоара, угледног аутора из XVII столећа, тамо је могуће пронаћи више рукописних сведочанстава о поретку припремања и освећења мира. Поврх свега, у једном од објављених текстова стоји наслов Ἦδὲ ὕλη τοῦ ἁγίου μύρου ἔχει οὕτως, који би у преводу на српски гласио: „А вештаства светог мира треба припремити овако“.³¹ Следствено, завршни текстуални део описа неопходних вештастава за припремање мира, уз одређене измене и додатке, добрим делом личи на Генадијев 20. одговор деспоту Ђурђу.³² Поврх свега, у преведеном Последовању освећења и савршавања светог и великог мира на српскословенски језик у рукопису ФК 59 Библиотеке Матице српске у Новом Саду, исписаном вероватно 1751. године руком Партенија Павловића, епископа посвећења (1751–1760) карловачког митрополита Павла Ненадовића (1749–1768), завршни део текста представља дословни превод одељка веома сличног претходно поменутом из Гоаровог евхологија.³³

ЗАКЉУЧАК

У складу са претходно реченим, може се претпоставити да је увођење у светотајинску употребу светог мира и помазивање истим новопросветљиваних чланова древне хришћанске заједнице, уз неизоставно полагање руку, могло бити устројено већ крајем I или најкасније почетком II века у Антиохији. Овај град ће, после разорења Јерусалима, постати средиште апостолске мисије и поступног ширења благодатних граница Цркве Христове. У прилог томе говори и индиректно сведочанство монаха Никона са Антиохијске Црне Горе у његовом спису *Тактикон*, али и у извесном смислу *Канонска њосланица Јерменима Свейої Макарија Јерусалимскої*, у којој је садржан податак да уље за печатење или миропомазивање потиче од апостола, те да се исто чува у Јерусалиму. Штавише, функција светог мира у оквиру чина ступања у Цркву и стицања благодатних енергија и дарова Духа Светог очитује се, према упечатљивом тумачењу Светог Николе Кавасиле, у циљу што непосреднијег и опипљивијег удеоничарења у Тајни смрти и Васкрсења Богочовека Христа и стицања новог идентитета у личности Прворођеног из мртвих.

Осим тога, тематика могућег освећења мира у Архиепископији српских и поморских земаља у доба Светог Саве, тј. Пећкој патријаршији или пак

јархови“, *Гласник – Службени лист Српске Православне Цркве* XXVII, бр. 10, 11 и 12 (1. децембра / 18. новембра 1946): 220.

³¹ Jacobus Goar, *Εὐχολόγιον sive Rituale Graecorum complectens ritus et ordines Divinae Liturgiae, officiorum, sacramentorum, consecrationum, benedictionum, funerum, orationum, etc.* Editio secunda expurgata, et accurata (Venetiis: Ex Typographia Bartholomaei Javarina, 1730), 508.

³² J. G., *Εὐχολόγιον*, 508–509.

³³ Рукопис ФК 59 Библиотеке Матице српске у Новом Саду, 4v–4r.

Српској Православној Цркви, упркос недостатку релевантних и директних литургијских извора, не може остати искључиво у домену претпоставке. Будући да свето миро у време Светог Саве бива освећивано на Истоку не само од стране првојерараха древних патријаршија, већ и архиепископа (какви су били Свети Сава и његов наследник Свети Арсеније), док на Западу засигурно сваки епископ освећује свето миро, сматрамо могућим да је и у нашој помесној Цркви било припремано и освећивано свето миро. У низу индиректних доказа за такво тврђење препознали смо поједине дарове, које је Свети Сава добио од египатског султана током свог другог путовања на Исток (балсам, алојево дрво и благовоне индијске аромате), као и одговарајућа сведочанства из Посланице папе Инокентија IV тускуланском епископу од 6. марта 1254. године. Истовремено, с обзиром на то да су се, врло вероватно, припрема и освећење мира првобитно одвијали у манастиру Жичи, те потом у Пећкој патријаршији, остаје још увек обиље непознаница о евентуалном постојању нарочите просторије за мироварење у овим седиштима наше Цркве, као и одговарајућем записаном поретку припремања и освећења мира.

Напослетку, у тренуцима неизвесне борбе за опстанак Српске деспотовине пред надирућим Турцима Османлијама и имајући поред себе у Смедереву изгнаног патријарха пећког Максима II (1445–1455), деспот Ђурађ Бранковић је упутио двадесет питања цариградском патријарху Генедију II Схоларију ради уређења и унапређења црквеног живота на просторима духовне власти тада актуелног патријарха пећког. Једно од њих се, по свему судећи, тицало и прецизног превода рубрика намењених припреми вештастава за освећење мира, што потврђују како сачувани одговарајући одељци у Гоаровом Евхологију, тако и превод веома сличних рубрика на српскословенски језик у Карловачкој митрополији епископа посвећења Партенија Павловића средином XVIII столећа.

БИБЛИОГРАФИЈА BIBLIOGRAPHY

Извори

- *Евхологий Барберини гр.* 336. Издание текста, предисловие и примечания С. Паренти, Е. Велковской. Научная редакция перевода на русский язык Е. Велковской, М. Живовой. Перевод с итальянского С. Голованова. Омск: Голованов, 2011.
- Рукопис ФК 59 Библиотеке Матице српске у Новом Саду.
- Свети Никола Кавасила. *О живојѹ у Христѹ*, Трећа беседа. 104-116. Са грчког изворника превео С. Јакшић. Нови Сад: Беседа, 2009².
- *Чин мироварења у Српској Православној Цркви*. Београд: Свети Архиепископски Синод Српске Православне Цркве, Лета Господњег 2022.
- Теодосије. „Житије Светога Саве.“ In *Жиѹија*, 99-261. Београд: Просвета – Српска књижевна задруга, 1988.
- Νικολάου Καβασιλά. *Περὶ τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς*. Λόγος Τρίτος. 390-409. Φιλοκαλία τῶν Νηπτικῶν καὶ Ἀσκητικῶν. ΕΠΕ 22.
- “Τύπικον τῆς ἐν Ἱεροσολυμοῖς Ἐκκλησίας. Διάταξις τῶν ἱερῶν ἀκολουθιῶν τῆς μεγάλης τῶν παθῶν ἐβδομάδος τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, κατὰ τὸ ἀρχαῖον τῆς ἐν Ἱεροσολυμοῖς ἐκκλησίας ἔθος ἦτοι τὸ ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἀναστάσεως. Ἐκδίδεται δὲ κατὰ κώδικα τοῦ 1122-ου ἔτους (Cod. XLIIIS. Crucis).” In *Ἀνάλεκτα Ἱεροσολυμιτικῆς Σταχυολογίας ἢ συλλογὴ ἀνεκδοτῶν καὶ σπανίων ἑλληνικῶν συγγραφῶν περὶ τῶν κατὰ τὴν Ἐφάν ὀρθοδόξων ἐκκλησιῶν καὶ μάλιστα τῆς τῶν Παλαιστινῶν, Συλλεγόμενα μὲν καὶ ἐκδιδομένα ὑπὸ Α. Παπαδοπούλου – Κεραμέως, 1-254. Ἐκτυπούμενα δὲ ἀναλώμασι τοῦ Αὐτοκρατορικοῦ Ὀρθοδόξου Παλαιστινοῦ συλλόγου, Τόμος δευτέρος. Ἐν Πετροπόλει: Ἐκ τοῦ τυπογραφείου Β. Κιρσπάουμ, 1894.*
- Θεοφίλου Ἀντιοχείας. *Πρὸς Αὐτόλυκον*, Α'. PG 6, 1024B-1045C.
- Goar Jacobus. *Eὐχολόγιον sive Rituale Graecorum complectens ritus et ordines Divinae Liturgiae, officiorum, sacramentorum, consecrationum, benedictionum, funerum, orationum, etc.* Editio secunda expurgata, et accurata. Venetiis: Ex Typographia Bartholomaei Javarina, 1730.
- *Das Taktikon des Nikon vom Schwarzen Berge: Griechischer Text und kirchenslavische Übersetzung des 14. Jahrhunderts*, I. Teilbände. ediert von Christian Hannick in Zusammenarbeit mit Peter Plank, Carolina Lutzka und Tat'jana I. Afanas'eva unter Heranziehung der Vorarbeiten von Irénée Doens. Freiburg i. Br.: Weiher, 2014.
- Innocentius IV. *Epistola Sub catholicae professione (6 Martii 1254), ad episcopum Tusulanum*. Ap. Sedis Legatum apud Graecos Conc. (Oecum. XIII) Lugdunense I 28 Iun. – 17 Jul. 1245. Acta Innocentii PP. IV (1243-1254). Typis Polyglottis Vaticanis, Volumen IV, Tomus I, 1950, 171-179. Accessed May 20, 2023. <https://www.vatican.va/content/innocentius-iv/la/documents/epistola-sub-catholicae-professione-6-martii-1254.html#top>.
- Macarius of Jerusalem. *Letter to the Armenians, A.D. 335*. Introduction, Text, Translation and Commentary Abraham Terian. Crestwood, New York: St Vladimir's Seminary Press, St Nersess Armenian Seminary, 2008.

Секундарна литература

- Анастасијевић, Драгутин. „Питање најпобожнијег деспота српског, Господина Ђурђа, Његовој Светости Васељенском Патријарху, Господину Генадију Схоластију. – Одговори Патријархови.“ *Гласник – Службени лист Српске Православне Цркве* XXVII, бр. 10, 11 и 12 (1. децембра / 18. новембра 1946): 218-223.
- Бобров, Александр Григорьевич. „Что искал в Индии Афанасий Никитин?“ *Rossica antiqua* 2 (15) (2017): 124-143.
- Бобров, Александр Григорьевич. „Чин мироварения в автографе Ефросина Белозерского.“ *Труды Отдела древнерусской литературы* 58 (2007): 833-856.
- Василић, Мирко. „Последовање освећења светог мира у Православној цркви.“ *Бојословље* LXXVI/2 (2017): 148-162.
- Вукашиновић, Владимир, Лукић, Никола. „Освећење светог мира у васпостављеној Српској патријаршији 1922–2004.“ *Бојословље* LXXXII/1 (2023): 5-16.
- Милошевић Ненад. „Свето Миро: литургичко-канонско разматрање.“ *Теолошки њоїлеги* LV/1 (2022): 9-21.
- Савић, Александар З. „Дарови са Нила: нови поглед на сусрет Светог Саве са египатским султаном.“ *Зборник Маїице српске за историју* 90 (2014): 7-35.
- Пантерή, Βικτωρία. “Ο καθαγιασμός του Αγίου Μύρου στα πρεσβυγενή Πατριαρχεία της Ανατολής.” PhD diss., Διδακτορική Διατριβή που υποβλήθηκε στον Τομέα «Χριστιανικής Λατρείας» του Τμήματος Κοινωνικής Θεολογίας της Θεολογικής Σχολής του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών. Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών – ΕΚΠΑ. 2016, 459 стр.
- Nikiforova, Alexandra. “The Consecration of Holy Myron in the Near East: A Reconstruction Attempt of the Greek-Melkite Rite (with the Edition of Sinai Greek NF/E 55 + Fragment E sine numero, A.D. 1156).” *Orientalia Christiana Analecta* 1 (2019): 167-216.
- Paizi-Apostolopoulou, Machi. “Appealing to the Authority of a Learned Patriarch: New Evidence on Gennadios Scholarios’ Responses to the Questions of George Branković.” *The Historical Review / La Revue Historique* 9 (2012): 95-116.

SRBOLJUB UBIPARIPOVIĆ
University of Belgrade
Faculty of Orthodox Theology
subiparipovic@bfspc.bg.ac.rs

CONCERNING THE HOLY MYRRH AND ITS POSSIBLE SANCTIFICATION IN THE SERBIAN ORTHODOX CHURCH UP TO THE XVIII CENTURY: THEOLOGICAL AND HISTORICAL ASPECTS

Summary: In this paper it has been researched the primordial place and origin of creation and sacramental usage of Holy Myrrh in the Early Church, as well as its possible sanctification in the Serbian Orthodox Church until the XVIII century. First of all, the autor has examined some liturgical sources and testimonies of the Holy Fathers and teachers of the Eastern Orthodox Church, stating that the Sacrament of Holy Chrism has a very important theological and liturgical function in the process of Christian Initiation. Nevertheless, the ancient city of Antioch has been recognized as the place where was established the practice of anointing of newly-baptized Christians by Holy Myrrh. Further on, the autor has examined possible sanctification of Holy Myron in the Serbian Orthodox Church during the era of St. Sava Nemanjic, according to Theodosius' *Life of Saint Sava* and *Epistle of Pope Innocent IV to Bishop of Tusculanum*, from the 6th of April 1254. Above all, such a hypothesis was confirmed by the testimony from the first quarter of the XVth century, precisely with the 20th answer of Constantinopolitan Patriarch Gennadius II Scholarius (1454–1464) to Serbian ruler (despot) Djuradj Brankovic (1427–1456), which was dedicated to the process of preparation of the ingredients used for the rite of sanctification of Holy Myrrh. ► *Keywords:* Myrrh, sanctification, Eastern Orthodox Church, chrismation, St. Sava Nemanjic, Djuradj Brankovic.